

3. СПОСІБ ЖИТТЯ ПРАВОСЛАВНОГО ВІРУЮЧОГО

В сучасному світі, де все більше поглиблюється процес секуляризації, змінюється ставлення до людини, розуміння її сутності і призначення. В системі сучасного світського гуманітарного пізнання громадянських прав людина розглядається не як образ Божий, а як самодостатній об'єкт [Социальная концепция Русской Православной Церкви. – М., 2001. – С. 70]. У зв'язку з цим змінюється і саме життя сучасної людини. Незважаючи на те, що Православна Церква не змінила своїх поглядів на людину як образ Божий, спосіб життя її віруючих все одно змінюється швидкими темпами під впливом сьогодення.

По-перше, варто зазначити, що релігійні вірування можуть визначати не всі сторони життя віруючого. Він може належати до релігійної спільноти, дотримуватись певної системи релігійних поглядів, норм співжиття, не усвідомлюючи при цьому самої суті вірувань, яких він дотримується. Релігійні інститути, установи, організації можуть впливати на поведінку віруючої людини незалежно від її вірувань і навіть всупереч їм, стимулюючи з певних причин навіть такі дії, які суперечать офіційному вченню.

По-друге, спосіб життя сучасних мирян не є однотипним. Він диференціюється в залежності від типу віруючого, тобто від міри релігійних переконань, дотримання приписів і норм Церкви, глибини віри.

Виходячи з цього, можна виділити ряд тенденцій, які характеризують зміни у способі життя сучасних православних мирян. Серед них, зокрема, такі, як зміна ставлення до релігії (осмислене ставлення до релігійного вчення, прагматичне ставлення до релігії і т.п.) та зміна ролі релігії в житті мирян (втрата ролі детермінанти всього життя, зовнішня віра, а не внутрішня), зростання соціальної активності віруючих, глибше включення їх в різні сфери суспільного буття, зміна сімейного життя, ставлення до іновірців та ін. У зв'язку зі зміною життя віруючих православної Церкві доводиться дещо змінювати і свою соціальну доктрину.

Процес модернізації православного богослів'я, а конкретніше питань, що стосуються ставлення мирян до світу, їх участі у ньому, соціальної та політичної активності, почався ще в середині 50-х років м.ст. під впливом нових історичних умов. Була помітно модернізована соціально-етична доктрина православ'я. Активним періодом осучаснення всіх сторін православ'я стали 70-ті роки. Головною метою цього було прагнення наблизити вчення Церкви до

реального життя віруючих, догматично обґрунтувати існуючі явища суспільного життя. В цей час поширились теорії «розумної віри», яка пропонує осмислене ставлення до православного віровчення і пошуку аргументів на захист релігії. З'явилося «богослів'я у світі», «літургія після літургії», а також концепція «християнського служіння світові», в якій були зроблені спроби реалізувати соціальну активність мирян через Церкву.

Проте, незважаючи на проведені реформування, сучасність засвідчує дедалі більшу невідповідність церковного життя православного віруючого, як того вимагають його норми і принципи, сучасному культурно-соціальному контексту. Нинішні ж богослови, продовжуючи традиції попередників, схильні вбачати причину цього в тому, що, давно зникле з історичної сцени візантійське життя з їх емпіричними факторами, продовжує існувати в нашому церковному житті як щось незаперечне і незмінне.

Сучасні богослови прагнуть подолати розрив між релігійними переконаннями та повсякденним життям віруючих, наголошують на необхідності осмислення соціальної реальності через призму православного віровчення. Вони прагнуть навести віруючих на думку про необхідність неодмінного поєднання їхнього суспільного та релігійного життя. Це яскраво засвідчує Соціальна доктрина Російської Православної Церкви, яка є в Україні обов'язковою і для спільноти УПЦ МП.

Зміни способу життя спонукають віруючих пристосовуватися до сучасних умов, бо ж інакше вони не зможуть вижити в цьому світі. Миряни змушені користуватись досягненнями сучасної техніки, інформатики, медицини, фармакології, хімії, іншим, щоб мати змогу працювати. Вони не можуть відмовитись від досягнень цивілізації, тому у своєму буденному житті більшість віруючих відступає від вчення Церкви. Остання намагається дещо змінити усталені нею життєві норми і погляди на деякі речі цього повсякдення, але не досить швидко це робить. Невчасне реагування богословів на виклики часу призвело до того, що виникло явище так званого двомислення серед мирян: один тип поведінки у них в храмі, під час богослужіння, зовсім інший - вдома, в сім'ї чи на роботі. Це можна спостерігати, приміром, з того, як одягаються православні жінки. По-одному - на роботу чи місце відпочинку, з користуванням при цьому косметикою, одяганням штанів, різнобарвного одягу, а в храм вже по-іншому - одягають довгі спідниці, хустки й витирають косметику. Сучасні богослови намагаються всіляко зберігати традиції попереднього часу, повсякчас наголошуючи на своїй ортодоксальності як неодмінній

церковності. Миряни ж, у свою чергу, не можуть відгородитися від світу і є його невід'ємною складовою. Ця тенденція дедалі зростає.

Характерною особливістю способу життя православних мирян є розширення їхніх позарелігійних духовних інтересів. Це відбувається завдяки широким зв'язкам з невіруючими і виявляється у зацікавленні різноманітними світоглядними системами, досягненнями масової культури, навіть іншими релігіями.

В наш час чітко простежується й зміна ролі релігії в житті віруючих, а водночас і зміна ставлення самих віруючих до релігії. Дедалі характернішим для сучасних мирян стає, що визнають і самі священнослужителі, прагматичне ставлення до віри, до духовного наставника, до відвідування храму, тобто таке духовне «сластолюбіє», коли людина робить на перший погляд щось добре, але заради того, щоб це відчувати [Цветков Владимир, протоиерей. Немощи современных мирян // Спасите наши души! – 2007. – № 8. – С. 21].

Таке ставлення зумовлене певною мірою буттям в тому заатеїзованому світі, в якому прийшлося жити більшості православних віруючих. Завдяки цим умовам релігія протягом тривалого періоду не визначала життя віруючих, навіть найбільш фанатичні з них були позбавлені можливості відчувати на собі постійний «погляд» церкви. Тому нині, в умовах свободи совісті, релігія не набула ролі морального імперативу повсякденної життєдіяльності своїх вірних, наявна певна підмінна орієнтацій більшості мирян не на моральні цінності християнства, а на матеріальні (насамперед, грошові) [Колодний А.М. Християнство XXI століття // Християнство і особа. – Тернопіль, 2000. – С. 6]. Релігія вже не визначає всі сторони життя віруючих. Поза храмом вони живуть життям секуляризованої людини. Це виявляється в усіх сторонах їх життя - в побуті, спілкуванні, їжі, одязі, мові. Церква застерігає їх постійно від наявності значного елементу язичництва у відзначенні навіть християнських свят, в побутовій сфері. Вона прагне по-своєму регулювати ставлення віруючої людини до економіки, вибір нею сфери праці, виду діяльності. Але більшість мирян, незважаючи на вболівання за цим священнослужителів, цього не дотримуються. Певно тому в самому богослів'ї змінилось ставлення до вибору професії. Церква благословляє людей на працю, що спрямована на благо людей, але при цьому не надається перевага жодному з видів людської діяльності [Социальная концепция Русской Православной Церкви. – М., 2001. – С.87].

Змінюється й роль мирян в Церкві. В Православ'ї, на відміну від більшості християнських конфесій, вони виступають як якийсь

придає, а не основа Церкви, хоч остання – це поєднання кліру і мирян. Маємо своєрідну кліризацію Церкви. Віруючим надається якесь другорядне значення в церковному житті, що призводить до зменшення їх кількості. Тому більшість сучасних богословів закликають змінити ставлення кліру до мирян. Зокрема, єпископ Каліст Діоклетійський зазначає, що миряни є охоронцями Священного Передання, ними вони стають після хрещення. Зрозуміло, що це не означає, що роль мирян практично повсемірно повністю пасивна. Під час проповіді священнослужитель звертається до тих, хто хрещений, хто прийняв печать Духа Святого й миропомазання і хто з цієї причини повинен оцінювати й сприймати у свої діяння все те, що він каже. Водночас останнім часом почала приділятися велика увага (тут вже наявна протестантизація богослужбового життя православ'я) проповіді на те підготовлених мирян. Священнослужителі приходять до усвідомлення того, що ніхто в храмі не повинен бути пасивним. Церква вже прагне не поділятися на тих, хто вчить, і тих, яких вчать. Церква прагне повернутися до того стану, коли у богослужінні беруть участь миряни. Звичайно, це вимагає великих зусиль у справі настанови та освіти їх (на те й працюють в парафіях недільні школи), але віруючі, за закликом священнослужителів, не повинні боятись богослужіння. Творча епоха православ'я ще не завершилась і миряни повинні брати у ній участь [Див.: Каліст Диоклитийский (Уэр), єпископ. Миряне - хранители священного Предания // Пути просвещения и свидетели правды: личность, сім'я, общество. – К., 2004. – С. 147-148]. Виходячи з цього, можна прогнозувати, що тенденція зростання ролі мирянського руху в Церкві буде посилюватись.

Зміни, що нині відбуваються в суспільстві, ведуть до подальшого зростання ролі і місця віруючих в соціокультурному просторі. Теоретичний і практичний пошук шляхів гармонізації релігійних установок і духовно-аксіологічних орієнтацій соціуму підвів духовенство Московського патріархату до серйозної розробки питання включеності Православ'я в суспільство на основі біблійно-містичних начал з соціальною активністю віруючих в умовах переходу до більш сучасної економічної системи. Це має на меті богословське осмислення нових умов існування Церкви, визначення вже іншої ієрархії антропологічних цінностей, з визнанням при цьому ролі приватного інтересу людини, її активності, ініціативи, діловитості й інтелекту як основи процвітання держави.

Розроблена церквою концепція «християнського (церковного) служіння світу» актуалізує ідею індивіду як співпрацівника Бога в

сім'ї та суспільстві. Завершений вигляд в Православ'ї набуло есхатологічне вчення, для аргументації якого використовується все більше суспільствознавчого і наукового матеріалу. Пов'язано це з переведенням акценту на містичну сторону християнського вчення, сакральні проблеми буття і необхідність догматично обґрунтувати й включити в сферу «вертикальних» інтересів проблеми «горизонтального» світу.

Форми соціальної активності пов'язані також і з потребою відійти від таких явищ, як «безцерковне християнство», «побутова релігія», «анонімне християнство», в основі яких онтологічно лежить епоха заперечення Православ'я, а історично – обрядовіство і забобонність. Включення релігії соціально-активним шляхом у всі сфери життя - і державну, і особисту, і наукову, і господарчу - дозволить, на думку богословів, православ'ю відійти від явищ безцерковності і зайняти помітне місце в суспільстві [Кириков О.И. Русское православие. Духовно-догматические ориентации. – Воронеж, 1996. – С. 3].

В останні десятиліття соціально-політичним питанням в Церкві почали приділяти більше уваги, ніж у попередні роки, їх розглядають в контексті релігійних. Сучасні богослови намагаються витлумачити соціальну та політичну активність, патріотизм віруючих через служіння Богові, служіння суспільству, як одну із складових спасіння. Якщо раніше акцент ставився на індивідуальному спасінні кожного віруючого, заохочувався аскетизм, відхідництво від суспільства, справді праведне життя визнавалося лише за ченцями, то нині, завдяки зміні орієнтацій сучасного віруючого на світ, а не пропаговане Церквою потойбіччя, просто із-за неможливості бути не включеним в суспільний організм, православні богослови намагаються пристосувати вчення Церкви до сучасних умов.

Велике значення для визначення життєвих орієнтирів сучасних мирян мають ті соціально-політичні орієнтації Московського Патріархату, які знайшли своє відображення в концепціях «християнського служіння світу», «церковного служіння», «соціальної і практичної дияконії», «макродияконії». Основний богословський зміст концепції «соціальної і практичної дияконії» - служіння Церкви і віруючих Богу шляхом виконання релігійної борги перед суспільством. Принцип «літургія після літургії» є богословською спробою поєднання соціальної активності віруючих, що активно розвивається в усіх напрямках, з чисто релігійною активністю. На особистісному рівні «літургія після літургії» означає виховання дітей батьками в християнському дусі в позахрамових

умовах їх життя і в цілому християнське життя в сім'ї. У сумі принцип «літургія після літургії» відображає загальноцерковний підхід до участі церкви і віруючих у вирішенні актуальних питань сучасності. Така діяльність віруючих поза храмом певною мірою вносить неоціненний вклад в соціальне, економічне й політичне відродження держави.

Сучасні віруючі все більш активно беруть участь у житті суспільства. Якщо раніше Православна Церква засуджувала у певних формах будь-яку соціальну активність своїх вірних, то тепер навпаки. Православна Церква, як це зазначається в її Соціальній Концепції, не заперечує участі мирян в роботі органів законодавчої, виконавчої або судової влади, в діяльності політичних організацій. Більше того, така участь мирян у політичній діяльності, якщо вона відповідає моральним нормам та приписам, розглядається вже як одна із форм місії Церкви у суспільстві. Миряни можуть і повинні виконувати свій громадянський обов'язок, брати участь у процесах, пов'язаних з виборами влади і сприяти будь-яким морально виправданим діям держави. Але вся соціальна активність мирян при цьому обов'язково повинна ґрунтуватись на нормах євангельської моралі [Социальная концепция Русской Православной Церкви. – С.192]. Погляди православного богослів'я на можливість, форми реалізації і наслідки вияву соціальної активності віруючих еволюціонують у напрямку поступового, всезростаючого визнання можливості і навіть необхідності такої активності. В основі таких змін лежить політична переорієнтація Православ'я на модерністське витлумачення поняття «світ» як феномен двоякої - гріховної і божественної - суті, і «людини як «співпрацівника Бога» у справі вдосконалення і спасіння цього «світу».

Богословська санкція необхідності участі членів церкви в суспільному житті, надання їй релігійного забарвлення, вироблення у віруючих двоякого критерію оцінки своєї діяльності, як по «горизонталі» (зв'язок «людина - людина - суспільство»), так і по «вертикалі» (зв'язок «людина – Бог») формується на основі соціально-політичної інтерпретації Біблії і святоотцівського Передання, а також вибіркового використання ідей релігійних модерністів і церковних реформаторів пізнішого часу, що відповідають православно-богословським оцінкам соціальної реальності.

Пошук шляхів відтворення православної релігійності привів богословів до утвердження в переконанні щодо можливостей Церкви виховати соціально активних віруючих. Поєднуючи елементи традиційного і модерністського витлумачення проблеми релігійного

самовдосконалення особистості, виховання підростаючого покоління, участі віруючих в соціально значимій діяльності, богослови прагнуть виробити універсальні релігійні установки, які придатні для віруючих з різною глибиною їх віри. Православно-богословська концепція «християнського служіння світу» націлена на роз'єднання процесів зростання соціальної активності віруючих і секуляризації їх свідомості й способу життя.

Ще однією характерною рисою релігійності сучасних православних мирян є домінування у них переважно зовнішньої віри, а не внутрішньої. Дотримання не етики, а етикету християнства, зокрема обрядів пов'язаних з особистим життям і то з необхідності віддання данини традиції, громадській думці, через відсутність інших етикетних форм [Див.: Колодний А.М. Християнство ХХІ століття – С. 6]. Найбільш актуальними зараз для Церкви є проблеми культурно-світоглядні, необхідність скоротити розрив між зовнішніми та внутрішніми виявами релігійності. Наприклад, є ряд неодмінних атрибутів православного діяння і думання: ікони в будинку, освячений автомобіль, участь в літургії по неділям, наявність церковних друзів, „православні розмови”, а до того ж ще є визнання окремих ідей: що Христос насправді був, що настане кінець світу, що є свята гора Афон і таке інше. Всі вони створюють оболонку, яку ми називаємо „воцерковленістю”, але ця воцерковленість ні як не стосується великого поля бажань, вчинків, рішень, мотивів і думок, де переважають „житейська мудрість” і „свій інтерес”, тому що сьогодні у світі інакше не проживеш. Це і є секулярний (розчленований, розірваний на суперечливі один одному шматки) образ свідомості і поведінки [Рогозянський А.Б. Наш сучасник в Церкві и в мире.– М., 2003. – С.30-31].

Віруючі мало відвідують храми. Звертають увагу на релігійні події, відзначення християнських свят переважно із-за їхньої видовищності, а не духовного змісту, з переконання робити це із-за своєї віроналежності. Зростає кількість позацерковних християн, тобто тих, хто визнає Ісуса Христа за Бога, приймає його вчення, але не відвідує храмові богослужіння, розглядаючи їх як данину язичницьким традиціям.

Церква в різний спосіб намагається повернути парафіян у храми. В документах Ювілейного Архиєрейського Собору Московської Патріархії (Москва, 2000 рік) зазначається, що кожний парафіянин зобов'язаний брати участь в богослужіннях, регулярно сповідатися й причащатися, дотримуватися канонів і церковних приписів, здійснювати справи віри, прагнути до релігійно-морального

вдосконалення і сприяти благоустрою приходу [Русская церковь на рубеже веков. Юбилейный Архиерейский Собор Московской Патриархии.- СПб., 2001. – С. 55]. Проте, незважаючи на церковні заклики до відвідування храму, активно, особливо серед молоді, поширюється тенденція участі в богослужіннях в Інтернеті, сприйняття проповідей по телебаченню. Думки щодо цього розділились. Більш модерністсько налаштовані досить прихильно ставляться до досягнень сучасних інформаційних технологій. На думку священика Кураєва, неприйняття комп'ютера багатьма церковними людьми не є виявом «мракобісся». На його думку, це є вікове заперечення того, що «не моє». З іншого боку, це викликано тим, що спочатку ця зона була зайнята не релігійними людьми, і релігійна присутність в Інтернеті була скоріше сектантська, а інколи - навіть і сатанинська. Тому реакція багатьох православних була одна - просто самоізолюватися, відгородити віруючих від цього. Лише згодом (а то із значним запізненням, якщо врахувати звернення до цього протестантських і католицьких спільнот) виникли в православних богословів намагання визнати Інтернет й активно його використовувати.

Проте слід визнати те, що православні надто повільно сприймають будь-які нововведення в церковній і мирській практиці, лише з часом ними пропагується використання побутових пристроїв і досягнень техніки. Комп'ютерні технології вже почасти задіяні і будуть поширюватися, про що пише православна преса, активно в богослужінні. Інтернет служби будуть існувати, оскільки існує телевізійна трансляція служб. І це визнається тепер як нормальне явище. Їх адресують тим, хто не може відвідувати церкву із-за дітей, власної хвороби або необхідності постійного догляду за хворими, а то й значна віддаленість храму від помешкання парафіянина. Для таких людей безперечно, визнають тепер богослови, радіотрансляції, телетрансляції та інтернетівські служби потрібні. Проте при цьому вони все одно наголошують на тому, що для віруючої людини важливо брати безпосередню участь в богослужіннях, а не просто дивитися на них збоку. Участь в храмовому богослужінні не можна замінити участю в телевізійному чи інтернетівському, бо ж в храмі, як домі молитви, присутня ще й Божа благодать. Відомий православний богослов А.Кураєв з цього приводу пише: «Через Інтернет віруючі можуть зробити все, що могли б зробити для Бога: відіслати пожертвування на храм, послухати проповідь, можна передати записку за здоров'я. Але через мережу не передається те, що Бог дає людині: свою благодать, причастя Своєї плоті і крові. Відтак

комп'ютер вносить певні зручності, але Інтернет – це не лише зручності, але і певна зона небезпеки. Тому Інтернет – це зона роботи і відповідальності для християн, як і будь-яке її робоче місце, на яке приходять люди [Кураев Андрей, диякон. Церковь и молодежь: неизбежен ли конфликт? – СПб., 2004. – С.74].

За сучасних умов життя трансформується й сім'я православних. Віруючі залишаються за своєю суттю лібералами–своєвольниками, часто індивідуалістами, вирішують проблеми в сім'ї, формально змальовуючи у своєму побуті риси старої патріархальної ієрархії. Зв'язок поколінь і культурних епох практично вже переривається. Культурний тип передається хіба що при безпосередньому перейманні, тіснішій асиміляції. Якщо в попередні часи для православної сім'ї характерним була безпросвітна бідність, мінімалізм в їжі, в будинку та одязі, то тепер серед православних, особливо жителів міста, швидко поширюється новий стандарт: мати престижну роботу, будинок–повну чашу багатства, цінувати різні „дрібниці”. Церковні дами, що турбує священнослужителів, використовують тепер на себе різні варіанти косметики і нарядів, турбуються проблемами фігури, вивчають мистецтво зав'язувати на голові платок так, щоб з боку він виглядав не просто хусткою, а стильним елементом туалету. Втрачаються попередні прагнення взяти благословіння священника на різні випадки життя, в силу вступає інша установка - всі батюшки зайняті і немає чого їх відволікати [Рогозянський А. Б. Наш современник в Церкви и в мире. – С.164].

Читаючи сторінки православних періодичних видань, віднаходиш те, що нині більше всього із повсякдення турбує православних батюшок. Перерахуємо це тезово. Соеві продукти роблять зміни від скромного до пісного все більш непомітними, питання про те, чи може майонез і вафельний торт містити сухе молоко і ячний білок, практично не приходять в голову. Телевізор, правда дозований, для вияву власного гострого розуму та критичного обговорення, знову відвойовує місце на кухнях. Жовта преса, примітивні мелодрами і бойовики, зрозуміло, не читаються, але дещо більш інтелектуальне разом із пляшкою пива цілком можуть заповнити вільний час. Діти вже не проходять того масового навчання церковному благочестю, яке ще декілька років тому кожний з батьків вважав використати щодо них своїм обов'язком. Навпаки, зараз найгірше вважається «перегодувати» дітей ним, як і шкільними знаннями. Турботу про виховання дітей все більше прийнято виражати тим, щоб підібрати попристойніше для них дитячий садочок і школу, а також декілька разів на тиждень відводити їх на заняття до

якоїсь студії або гуртка. Хоч батьки в принципі і не проти, щоб їхні діти відвідували недільну школу, але чомусь противляться цьому із-за перевантаження дітей школою і потребою відпочити, а відтак навіть поступово приходять до думки, що проходити Закон Божий і вивчати Біблію навіть й на шкільних уроках не варто. Істинно православні сім'ї називаються богословами одними з найголовніших заборук у збереженні та передачі релігійності наступним поколінням.

Хоча в різних конфесіях склалась своя, у чомусь специфічна, «унікальна» система регулювання сімейно-побутових відносин, однак, як справедливо відзначають в останні роки багато хто з релігієзнавців, практично у всіх конфесіях помітна тенденція до посиленої сакралізації й фідеїзації родини, її перетворенню в «домашню церкву». Серйозну, цілеспрямовану роботу з формування й моральної консолідації релігійної родини як інструменту збереження й відтворення християнської традиції систематично проводять православні ідеологи. Православна церква розглядає родину як охоронницю моральних чеснот і цінностей, передаючи їх новим поколінням через виховання й сприяючи в такий спосіб благополуччю громадського життя. При цьому звучать навіть заклики повчитися православним у протестантів. Створення в родинях віруючих протестантів «домашньої церкви» припускає: перетворення кожної родини у своєрідну релігійну мікрогромаду з організацією сімейних молінь, іноді щоденних, вивчення Біблії й інших релігійних джерел, строге дотримання релігійних традицій, обрядів, звичаїв і приписів; формування з родини замкнутого релігійного осередку зі специфічною релігійною духовно-моральною атмосферою, строгою регламентацією всіх сторін життєдіяльності: поведінки в побуті, шлюбно-сімейних відносин, використання вільного часу, урізноманітнення форм спілкування з оточуючими [Артемьев А.И. Религиоведение. – Алма-Ата, 2002. – С.66].

Церква є педагогічною установою — колективною інстанцією, що ставить за мету виховання, вдосконалення людського життя. Значний вплив релігії на виховання дітей у сім'ї пояснюється тим, що вона опікується кожною людиною від її народження до смерті. Церква використовує кожную нагоду, щоб нагадати батькам про їхній святий виховний обов'язок, а дітям — про необхідність їх гарної поведінки і послушання й пошанування батьків. Церква проповідує дотримання цнотливості, яка є, згідно її установок, заборукою внутрішньої єдності людської особистості й повинна перебувати у стані погодження душевних і тілесних сил. Блуд, наголошується в православних газетних публікаціях, призводить до руйнування

цілісності і гармонії сім'ї.. Щастя повнокровного сімейного життя стає недоступним для блудника. Церква пов'язує наявну духовну кризу людського суспільства із діяльністю засобів масової інформації і так званою масовою культурою, діяльність яких нерідко стає зняряддям морального розтління, пропаганди статевої розбещеності, різноманітних статевиx збочень й інших гріховних пристрастей. «Порнографія є експлуатацією статевого потягу в комерційних, політичних або ідеологічних цілях, сприяє спотворенню духовного і морального начала, опускаючи людину до рівня тварини, що користується лише інстинктами. Пропаганда різних вад приносить особливу шкоду ще несформованим душам дітей і юнаків» [Социальная концепция Русской Православной Церкви. – С.125].

Природно, що основне місце в духовному світі більшості віруючих займає спілкування з одновірцями, відвідування богослужінь, виконання релігійних обрядів, читання й витлумачення релігійної літератури, обговорення проповідей і тому подібні способи реалізації релігійних потреб. Але й реалії світського життя, інтерес до досягнень науки й мистецтва все більше входять у повсякденні соціальні й ціннісні орієнтації віруючих, особливо представників молодого покоління. І це - наполегливе веління часу, не враховувати яке при розгляді релігійного способу життя не можна. Одним з найважливіших чинників формування релігійного способу життя є сім'я. Сім'я як «мала церква» формує ставлення до світу, спосіб життя в ньому. Церква затурбовується тим, щоб вона була православною. При цьому навіть не схвалюються шлюби з іновірцями, хоч загалом в православ'ї вже змінюється ставлення до цього. Якщо раніше православні християни могли жити замкнуто, практично не спілкуючись з іновірцями та невірними, то в сучасному секулярному світі миряни змушені постійно спілкуватись з представниками інших релігій. Спроби ізоляції їх вже є марними. Тому Церква визнає, що слід міняти норми ставлення до «віросповідно змішаних шлюбів». У зв'язку з цим виникло дві тенденції ставлення до інших релігій: 1) Контакт і зміна їх під православним впливом. 2) Консервування і дотримання догматичних і канонічних установок.

Для сучасних православних віруючих характерним є домінування першої тенденції. Зростання сфер культурного обміну, необмежена можливість особистості одержати інформацію про якісь інші конфесії через засоби масової інформації або повністю доступну різноконфесійну літературу, зростання можливостей інформаційного обміну, контакти з носіями інших вірувань сприяють зростанню

кількості шлюбів з іновірцями. Відтак руйнуються ті самі «сімейні церкви», завдяки яким ще зберігаються православні традиції в домашньому побуті. Тому офіційна Церква загалом негативно ставиться до таких шлюбів, хоч і вимушена визнавати своє безсилля у спробах їх відвернути.

Спільність віри подружжя складають важливу умову справді християнського, церковного шлюбу. Лише коли є єдина віра в сім'ї, то сім'я може стати «домашньою Церквою» (Рим. 16.5; Фил. 1,2), в якій чоловік і дружина разом з дітьми зростають в духовному удосконаленні і пізнанні Бога. Відсутність одностайності у віроналежності може постати серйозною загрозою цілісного сімейного союзу. Саме тому Церква вважає своїм обов'язком закликати віруючих вступати в шлюб лише в Бозі (1 Кор. 7:39), тобто з тим, хто поділяє їх християнські погляди.

У відповідності із стародавніми канонічними приписами Церква і сьогодні не освячує вінчанням шлюби, що укладаються між православними й неправославними християнами, а тим більше - з нехристиянами. Проте вона визнає такі шлюби як законні і не вважає людей, що в них знаходяться, як таких, що перебувають у блудному співжитті. Виходячи з понять пастирської ікономії, Церква Московського Патріархату, як в минулому, так і сьогодні, вважає можливим здійснення шлюбів православних християн з католиками, членами Стародавніх Східних Церков і протестантами, що сповідують віру в Триєдиного Бога за умови благословення такого шлюбу в Православній Церкві і вихованні дітей в православній вірі. Що характерно, то саме такого принципу дотримується більшість Православних Церков [Социальная концепция Русской Православной Церкви. – С.117].

Таким чином, незважаючи на те, що Православ'я є однією з найконсервативніших конфесій, життя її вірних змінюється під впливом їх буття в сучасних суспільних умовах. Виникли ряд тенденцій, що характеризують такі зміни. Проаналізувавши їх можна прийти до висновку про дедалі більше поглиблення кризи Православ'я як християнської конфесії і необхідність врахування їх, якщо конфесія прагне свого майбуття. Лише на голій традиції Православ'я ХХІ століття пережити не зможе.